

Rezumat al conținutului

Cuvinte cheie: Eparhia Reformată de pe lângă Piatra Craiului, Sulyok Istvan, Eparhia Reformată Tiszántúl, comitete, sinod, Institutul de pensii, Teologie, fundații, anexe.

În formularea conceptului acestei teze, principalul considerent a fost acela că inventarul evenimentelor din ultimii o sută de ani de istorie bisericească trebuie să urmărească să umple golurile. Nu este vorba de a reveni asupra unor subiecte care au fost scrise de nenumărate ori, ci de a scoate la lumină conținutul și spiritul unor documente de arhivă care au zăcut dromant în arhive și au rămas în mare parte neprelucrate.

Cercetând istoria Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului, apar doar numele a trei autori: BÉLA CSERNÁK¹, JÁNOS MOLNÁR² și ETELKA RÁCZ. Cu toate acestea, evenimente mult mai modeste decât înființarea și funcționarea unei eparhii primesc mai multă atenție. Acești autori, pe lângă propriul lor concept, nu au putut aborda decât tangențial situații din afara propriului lor subiect, cum ar fi condițiile de menținere a instituțiilor și de creare a altora noi.

Prin urmare, scopul acestei lucrări este de a examina modul în care bisericile care fuseseră anterior separate de instituțiile lor centrale și regionale au fost capabile să se instituționalizeze și cum li s-a oferit sau nu posibilitatea de a se instituționaliza. Având în vedere cele de mai sus - a se vedea lipsa de lucrări relevante privind istoria bisericii și subiectul acestei teze - redactarea tezei care urmează s-a bazat, în mare parte, pe citirea, organizarea, interpretarea și prezentarea documentelor de arhivă. Termenul de "conservare" din titlul tezei precede termenul de "înființare". Explicația logică a acestui fapt este că, în regiunea desprinsă de Eparhia Reformată din Tiszántúl, care avea să devină mai târziu Piatra Craiului, trebuiau păstrate școlile și instituțiile religioase de la Timișoara până la Oradea și Sighetu Marmăției, înainte de a fi înființate altele noi. Cel mai devreme când au putut fi înființate noi instituții a fost după mijlocul anilor 1920.

1 BÉLA CSERNÁK: Date despre istoria Eparhia Reformată de pe lângă Piatra Craiului, Debrecen, (2007).

2 JÁNOS MOLNÁR: Istoria Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului,, 1920-1942, Oradea, (2001).

Primii ani ai eparhiei nou formate au fost o perioadă în care noua situație care a dus la formarea ei a fost doar una temporară. Iar schimbările temporare necesitau soluții temporare. Organisme temporare, ad-hoc, în acest caz, comitete de toate felurile. Aceste comitete (soluții), care se doreau a fi temporare, nu au devenit mai dezvoltate în timp. Chiar și în componența lor personală, ele nu pot fi corelate decât cu aceleași câteva persoane.

Cu toate acestea, timpul a fost inexorabil, iar comisiile au devenit inadecvate la sarcina pentru care au fost înființate provizoriu/temporar. La momentul înființării Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului au fost create cel puțin șase comitete: Comitetul interconfesional, Comitetul de rezoluție a voturilor, Comitetul de ajutorare, Comitetul misiunii interne, Comitetul celor doisprezece, Comitetul educației. După crearea comitetelor temporare, de tranziție, au fost înființate instituțiile care erau esențiale pentru buna funcționare în circumstanțele schimbate. Astfel s-au născut: Institutul de Pensii, Sinodul, Curtea Supremă a Bisericii, Federația Femeilor, Teologia Comună, Misiunea Externă și Fundațiile. Astfel, ca un al doilea pas în dezvoltare, s-a înființat Biserica Reformată din România, cuprinzând un sistem instituțional comun cu Eparhia Reformată din Ardeal. În anii de păstrare și creare a unor instituții, Eparhia Reformată de pe lângă Piatra Craiului a suferit și ea pierderi, respectiv o schimbare de direcție. Una dintre aceste pierderi a fost Academia de Drept din Sighetu Marmației, care s-a mutat la Hódmezővásárhely în 1921. Iar o schimbare semnificativă de direcție a fost înființarea Institutului de Pensii ca instituție independentă, care fusese planificată ca o instituție comună până în ultimul moment, și înființarea unui sinod în locul unui conventuri.

Secțiunea care indică literatura utilizată se referă la materialele relevante din Arhivele Eparhiei Reformate din Ardeal și la documentele și fondurile arhivistice relevante din Arhivele Eparhiei Reformate din Tiszántúl. În arhivele menționate mai sus au putut fi găsite și citite documentele din perioada respectivă relevante pentru subiectul tezei, împreună cu multe alte documente fără semnificație istorică, dar care ilustrează rutina sau imprevizibilitatea vieții din acea perioadă. Modul de organizare a materialului de arhivă a ajutat la redactarea tezei, în special în Arhivele Eparhiei Reformate din Tiszántúl, unde documentele sunt ordonate pe subiecte și etichetate corespunzător. Marcajele de după TtREL I.21 - a.1, b, c.1, c.2, d.1, d.2, i, f, h.1, h.2, l.1, p.1, p.4, p.7, p.8 - se referă la câte

un subiect și sunt în mare parte o garanție că materialul arhivistic de acolo aparține aceluiași subiect. Aceste marcaje au facilitat, de asemenea, în mare măsură notarea exactă a documentelor incluse în această teză, permițând, eventual, regăsirea rapidă a unui document.

Secțiunea Anexă a tezei conține documente de arhivă importante care, datorită conținutului, unicității sau gândirii specifice perioadei, fac parte din teză în ansamblul său. Aceste documente au fost incluse la sfârșitul tezei ca versiuni dactilografiate cuvânt cu cuvânt ale originalelor, în limbile maghiară și română, cu referințele lor arhivistice. Rareori s-a luat în considerare în istoria Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului faptul că, după înființarea sa oficială, până la reintegrarea sa în Eparhia din Tiszántúl, în 1 ianuarie 1942 (vorbim de două decenii lungi și dificile), aceasta a avut un episcop, un notar și doi epitropi. În această perioadă, Eparhia Reformată a Transilvaniei a trecut prin 3 episcopi, 3 notari șefi și mai mulți epitrop.

După ce am citit arhivele, este clar că, de la statutul lui István Sulyok de cel mai bătrân episcop și până la folosirea titlului episcopal - adesea contestat de autorități - el a căutat mereu și în orice moment să coopereze cu liderii bisericii reformate (și nu numai reformate) din Transilvania. El și episcopul Károly Nagy au slujit împreună în anii foarte dificili dintre 1920 și 1926. Atmosfera inițială de suspiciune a fost contrabalansată de priceperea și precizia celor doi. Episcopul ardelean Károly Nagy a depus eforturi extreme pentru a sprijini diecezele, congregațiile și instituțiile ecleziastice desprinse de Tiszántúl, care au apelat la el pentru protecție. Dar nu a dorit niciodată să le anexeze la eparhia pe care o conducea. Iar Sulyok a înțeles că diecezele din sud și din nord, care fuseseră izolate de Tiszántúl, și instituțiile de învățământ din teritoriile lor, au apelat literalmente, sub constrângere, la episcopul reformat transilvănean, care era recunoscut în România și avea o anumită autoritate, și care a putut să dea o voce oficială protestelor Bisericii Reformate din Entități și din Transilvania într-un moment de încălcări în serie. Spre deosebire de Sulyok, care fusese cufundat într-o criză de legitimitate și care a fost menținut acolo. Relația de lucru a lui Sulyok cu Sándor Makkai, episcop între 1926-1936, a devenit cordială. Această relație, care avea o educație burgheză, care pune accentul pe formalități și se străduia să fie gentilă, a devenit o relație frățescă, intimă, aproape prietenoasă în sensul nobil al cuvântului. În ciuda diferenței considerabile de vârstă,

Sándor Makkai a găsit curând o voce comună cu colegul lui orădean. Iar Sulyok nu a fost dezamăgit de tânărul episcop transilvănean. Fie că era vorba de dispute cu Teologia, de burse sau de formarea misiunii externe, Sulyok putea conta întotdeauna pe Makkai pentru a găsi o soluție pașnică la dispută.

După plecarea forțată a lui Sándor Makkai, în mai 1936, o întâmplare extrem de neplăcută și neașteptată pentru Sulyok, relația sa cu noul episcop transilvănean, János Vásárhelyi, a fost rezervată. După cele întâmplate cu Makkai, acest lucru era oarecum de înțeles. Nu au mai fost formulate obiective comune ca pe vremea lui Károly Nagy și nici nu au fost întreprinse inițiative instituționale comune majore ca în perioada episcopatului lui Makkai. Mai mult, episcopii celor două districte s-au abătut de la susținerea activității misionare, iar reuniunile anuale ale sinodului³ privind ambele districte au fost amânate în mod regulat.

Sulyok a sărbătorit cea de-a 50-a aniversare a slujbei sale pastorale în 1935. El a fost întâmpinat cum se cuvine atât de către Teologia⁴ cât și de către Consiliul din Transilvania. Printre cei care l-au întâmpinat se numărau Sándor Makkai, care era încă episcop la acea vreme, și János Vásárhelyi, care era notarul-șef și episcop adjunct. Diferența de vârstă dintre Sulyok și Makkai era de 31 de ani. Diferența de vârstă dintre Sulyok și Vásárhelyi era de 29 de ani. Ar fi fost dificil de explicat diferența de intensitate și empatie a relației Sulyok-Makkai, Sulyok-Vásárhelyi printr-o diferență de vârstă. Este probabil că am putea căuta mai degrabă motivele relației calitativ diferite în personalitățile episcopilor de Makkai și Vásárhelyi în corespondență cu personalitatea lui Sulyok.

Instituționalizarea examinată în această teză nu a însemnat doar instituționalizarea Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului, în ciuda condițiilor personale deloc neglijabile menționate mai sus. Căci, așa cum putem observa, în această perioadă a luat naștere o instituție care nu exista înainte: Biserica Reformată Maghiară din România. În

3 TtREL I.21.p.1. - "Sinodul nu a luat o hotărâre de amânare, dar din anumite motive întâlnirile au fost amânate pentru mai mulți ani, astfel încât nu este vorba de o declarație sinodală, ci de un fapt, al cărui motiv eu însumi nu pot să-l explic". Scrisoarea lui Sulyok către János Vásárhelyi, Oradea, 3 septembrie 1937.

4 "Am primit cu mulțumire procesul verbal al ședinței Onoratului Consiliu de Administrație din 26 luna trecută, în stimata dumneavoastră transcriere nr. 5261/1936-III, și din el am luat act cu adâncă emoție de faptul împlinit al demisiei Preasfințitului și vrednicului de pomenire Episcop Dr. Sándor Makkai de la ministerul episcopal, după o veste care la început părea incredibilă". EREL I.12/1920. (Arhivele Eparhiei Reformate din Ardeal: Arhiva Consiliului de Administrație, "Despre afacerile bisericilor și școlilor aparținând altor eparhii aflate sub ocupație românească").

timpul organizării și formării Sinodului, în locul formării Conventului, episcopul Sándor Makkai și colegii săi au vorbit despre unirea celor două eparhii. Prin aceasta nu se refereau la o fuziune organizațională, ci la crearea unui cadru comun care să permită o acțiune instituțională comună pentru a remedia încălcările drepturilor suferite. În același timp, instituționalizarea Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului (școli, institut de pensionare) a fost însoțită de instituționalizarea sinodului, a misiunii interne și externe, a formării pastorilor și a teologiei comune. Cu alte cuvinte, în Eparhia Reformată din Ardeal avea loc o instituționalizare paralelă cu cea de pe lângă Piatra Craiului.

Teza de doctorat a încercat, de asemenea, să exploreze și să schițeze pe scurt aspectele personale, interetnice, teologice și politico-administrative ale tuturor acestora. În acest scop, metoda a încercat să reflecte nu doar istoria instituțională în sens restrâns, ci și schimbările de situație personală, politică și economică din acea perioadă istorică.

Ceea ce mai trebuia menționat - în lumina documentelor de arhivă - este soarta fundațiilor bisericești. În 1930, Sulyok era implicat în două fundații: fundația de sare înființată de Mihály Apaffy I., și fundația Baldácsy. Nu a avut succes cu prima, dar fundația Baronului Baldácsy a oferit eparhiei lui resurse financiare considerabile. Aceasta a fost o acțiune diplomatică a lui Sulyok, care i-a determinat pe liderii Bisericii Reformate din țara mamă să își relaxeze atitudinea de respingere pe care o aveau anterior. Eparhiile reformate maghiare care se desprinseseră dincolo de granița de nord a Ungariei au devenit independente sub numele de Biserica Reformată Maghiară din Cehoslovacia, din Bratislava și din Tiszáninnen, respectiv Eparhia Reformată din Transcarpatia, în timp ce eparhiile reformate maghiare care se desprinseseră în Regatul Iugoslaviei - dincolo de granița de sud a Ungariei - au devenit independente sub numele de Biserica Reformată Maghiară din Regatul Iugoslaviei. Conducătorii ai trei dintre eparhiile nou create (cu excepția celei din Bratislava) s-au interesat la Sulyok cum ar putea obține partea lor din fundația baronului Baldácsy⁵.

În concluzie, merită remarcat faptul că, în momentul în care Eparhia Reformată de pe lângă Piatra Craiului a fost recunoscută și instituționalizată - în 1939 -, perioada istoriei sale dintre cele două războaie mondiale, care face obiectul acestei tezei, se încheiase. În

urma unei decizii legislative a Conventului Universal și a Parlamentului Maghiar, Eparhia Reformată de pe lângă Piatra Craiului a fost fuzionată din nou în Eparhia Reformată din Tiszántúl, cu efect din 1 ianuarie 1942. Această stare care a durat cinci ani, a însemnat, pe lângă bucuria întoarcerii acasă, o altă renunțare forțată la atribuții obținute din greu. De data aceasta într-o dublă direcție: la sud de Salonta, diecezele și congregațiile eparhiei aparțineau Regatului României, în timp ce teritoriile din nord au fost restituite Regatului Ungar. Realitatea politică dintre cele două regate ar putea fi, prin urmare, descrisă ca o reintegrare parțială. Istoria părților la nord de Salonta este mai mult sau mai puțin cunoscută, dar soarta diecezelor și congregațiilor la sud de Salonta în anii 1940-1946 încă trebuie să fie îndeleticate.